

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมสมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทหน้าที่และอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของประชาชน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองเพิ่มขึ้น

แอโรลด์ ลาสเวลล์ (Lasswell , 1948 : 37 - 51) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันกล่าวถึงหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนต่อสังคมได้ 3 ประการ คือ

1. สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการสอดส่องสังเกตการณ์ดูแลสิ่งแวดล้อมในสังคม (surveillance of the environment) หมายถึงหน้าที่ในการเฝ้าดูแลสอดส่องแสวงหา และเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราในสังคม รวมถึงภัยอันตรายที่อาจมีผลกระทบต่อสมาชิกของสังคม บทบาทหน้าที่ในด้านนี้คือหน้าที่ในการรายงานข่าว การแจ้งข่าว หรือการให้ข้อมูลข่าวสาร (informative function)
2. สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆ ในสังคม (correlation of the parts of society) หมายถึงหน้าที่ในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นข่าว โดยการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและวิเคราะห์ตีความพร้อมทั้งเสนอแนะว่าควรจะทำเช่นไรกับสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น บทบาทหน้าที่ในด้านนี้คือหน้าที่ในการแสดงความคิดเห็น (expressive function)
3. สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการถ่ายทอดมรดกทางสังคม (transmission of social heritage) หมายถึงหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ ค่านิยม และปทัสถานของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมไปยังอนุชนรุ่นต่อไป บทบาทหน้าที่ในด้านนี้คือ หน้าที่ด้านการให้การศึกษ

(education function)

ต่อมา วิลเบอร์ แชรรมม์ (Schramm , 1964 : 40) และชาร์ล อาร์ไรท์ (Wright , 1975 : 9) ได้กล่าวถึงหน้าที่ประการที่ 4 ของสื่อมวลชนคือ การให้ความบันเทิง (entertainment) หมายถึงสื่อมวลชนสามารถให้ความสนุกสนานซึ่งรวมไปถึงการเผยแพร่การแสดงดนตรี และศิลปะ เพื่อสร้างความจรรโลงใจแก่ประชาชนในสังคมด้วย

ในกระบวนการสื่อสารมวลชนหน้าที่ของนักสื่อสารมวลชน เปรียบได้กับผู้เฝ้าประตูข่าวสาร (gatekeeper) หรืออีกนัยหนึ่งเป็นผู้ใช้วิจารณญาณในการคัดเลือกกลั่นกรองข่าวสารทัศนะวิจารณ์ต่อปัญหาต่างๆ เพื่อนำเสนอต่อสาธารณชน เป็นผู้อยู่ตรงกลางระหว่างเหตุการณ์ความเป็นไปต่างๆ ในสังคมกับประชาชนผู้รับสาร ดังนั้นนักสื่อสารมวลชนหรือนักหนังสือพิมพ์จึงดำรงสถานะเป็นตัวแทนสมมติของประชาชนที่ต้องทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ให้ผู้อ่าน คอยสอดส่องสภาพความเป็นไปทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่เห็นว่ามีสาระประโยชน์สำคัญและควรจะต้องรู้ นำเสนอต่อสาธารณชน (นันทวัน สุชาติ , 2520)

เหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละวันหากไม่ได้รับความสนใจหรือไม่น่าสนใจ ผู้สื่อข่าวก็จะไม่นำไปเสนอ ผู้อ่านจะไม่มีโอกาสรับทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเลย เมื่อเป็นดังนี้เหตุการณ์เกิดที่ไหนก็จะยังคงอยู่ตรงนั้น ผู้อ่านจะทราบก็ต่อเมื่อมีสื่อมวลชนหยิบยกเอาเหตุการณ์นั้นรวบรวมเป็นข้อเท็จจริงมาแล้ว หรือรายงาน หรือลงพิมพ์เพื่อให้คนอื่นได้รับรู้ก็จะเกิดความสนใจขึ้นมาได้ สิ่งนั้นจึงเป็น “ข่าว” (มาลี บุญศิริพันธ์ , 2539 : 21)

ปัจจุบันขอบเขตคำจำกัดความของ “ข่าว” ได้ขยายกว้างขึ้นเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงและลักษณะที่ซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ทำให้ความสนใจของสมาชิกในสังคมขยายมากขึ้นตามสิ่งทีอาจมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นข่าวในสังคมสมัยใหม่จึงรวมความถึงเรื่องราวและสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ สถานการณ์เหล่านั้นอาจจะยังไม่ได้เกิดเหตุการณ์อย่างชัดเจน แต่ก็มีความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและทัศนคติของประชาชน เช่น สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ ที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างเจียบๆ แต่อาจเกิดผลกระทบต่อสังคมในอนาคตระยะยาวได้ (มาลี บุญศิริพันธ์ , 2537 : 22)

อย่างไรก็ดีข่าวที่นำเสนออยู่ในทั่วไปนั้นส่วนใหญ่มักจะเป็นประเภทข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ข่าวสัมภาษณ์ ข่าวแถลง และข่าวแจก (routine news) ซึ่งข่าวลักษณะดังกล่าวผิดเพี้ยน ไม่ลึกซึ้ง ไม่มี ความแปลกใหม่ ซ้ำซาก จำเจ จนทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ชมและสื่อมวลชนทั้งหลายเกิดความเบื่อหน่าย ไม่ได้ รับทราบประเด็นใหม่ๆ ที่น่าสนใจและมีความสำคัญ ซึ่งการเสนอข่าวลักษณะนี้ไม่เหมาะสมกับสังคมยุคข่าว สารที่สื่อมวลชนจำต้องเป็นผู้ให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ลึก เป็นความจริง มีความหลากหลาย พร้อมกับการสืบ เสาะขุดคุ้ย วิเคราะห์ สังเคราะห์และอธิบายข้อมูลเหล่านี้ให้กระจ่างชัด

การสื่อข่าวแบบสืบสวน เป็นวิธีการรายงานข่าวที่เหมาะสมกับปัญหาสังคมที่ซับซ้อนในปัจจุบัน ทำให้สามารถหาคำตอบในสิ่งที่ซ่อนเงื่อนให้แก่ประชาชนผู้อ่านได้ดีที่สุดวิธีหนึ่ง แต่วิธีการสื่อข่าวประเภทนี้ จำเป็นต้องอาศัยความอดทน ความซื่อสัตย์ ความเที่ยงตรง ความรับผิดชอบและความเป็นกลางของนัก ข่าว บรรณาธิการ รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการขุดคุ้ยข่าวนั้น จะต้องมีจิตสำนึกต่อสังคมใน การพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของสังคมเป็นอันดับหนึ่ง (พิระ จิรโสภณ และมาลี บุญศิริพันธ์ , 2538 : 103)

วงการวิชาชีพหนังสือพิมพ์ไทยเรียกการรายงานข่าวประเภทนี้ว่า ข่าวเจาะ การรายงานข่าวเชิง สืบสวนจึงเป็นข่าวที่ได้มาด้วยการสืบค้น ขุดเจาะเรื่องราวออกมาตีแผ่อย่างต่อเนื่อง การที่ข้อเท็จจริงของ ข่าวถูกเปิดเผยตามลำดับทำให้เกิดความสนใจติดตามและวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง และนำไปสู่ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การระงับยับยั้งหรือยุติเรื่องนั้น รวมทั้งการดำเนินการเอาผิดลงโทษผู้เกี่ยวข้อง (สมหมาย ปารีฉัตร , 2537 : 183)

ประเด็นข่าวสำคัญหลายประเด็นที่ถูกสื่อมวลชนขุดคุ้ยจนกลายเป็นกระแสความสนใจของคนใน สังคม และมีหลายประเด็นที่กลายเป็นข่าวคึกโครมและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ดังเช่น กรณี การแจกเอกสารสิทธิปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือ ส.ป.ก. ที่ถือเป็นต้นเหตุสำคัญของการยุบสภาฯ สมัย นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ขณะดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี (ปี 2537) หรือกรณี พระยานตระพระนักเทศน์ที่ถูกกล่าวหาว่ามีความสัมพันธ์ฉันท์คู่สาวกับผู้หญิงจนมีบุตร ทำให้เกิดวิกฤติ ศรัทธาในศาสนาพุทธ และพระยานตระต้องสีกออกมาเพื่อต่อสู้อคติในที่สุด

เหตุการณ์เรื่องราวสำคัญในสังคมอาจจะถูกมองข้ามไป ถ้าไม่มีสื่อมวลชนช่วยเปิดประเด็นข่าว และนำเสนอให้คนในสังคมได้รับรู้ถึงความผิดพลาด ความไม่ชอบมาพากล ก็จะทำให้จุดบกพร่องความผิดพลาดหรือความไม่ชอบมาพากลนั้นยังคงถูกซ่อนเร้นไว้ อาจทำให้เกิดผลเสียใหญ่หลวงต่อสังคมและประเทศชาติได้ การเปิดประเด็นข่าวของสื่อมวลชนนั้นมีปัจจัยหลายประการเข้ามามีอิทธิพล ทั้งในแง่ที่เป็นปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคขัดขวาง ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวโดยตรง วิทยานิพนธ์นี้จึงได้มุ่งเน้นเพื่อที่จะหาคำตอบว่า มีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวของผู้สื่อข่าวการเมือง ซึ่งมีความสำคัญและมีความจำเป็นในสังคมประชาธิปไตยของไทยอย่างยิ่ง

คำถามนำวิจัย

1. กระบวนการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวของผู้สื่อข่าวการเมืองมีลักษณะและวิธีการอย่างไร
2. ปัจจัยที่ส่งเสริม หรือเป็นอุปสรรคต่อการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวการเมืองมีอะไรบ้าง
3. กรณีเหตุการณ์ข่าวที่สำคัญที่กลายเป็นประเด็นทางการเมือง เช่น กรณีการแจกเอกสารสิทธิปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.4-01) มีการเปิดประเด็นและมีกระบวนการทำข่าวอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการในการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวของผู้สื่อข่าวสายการเมือง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวของผู้สื่อข่าวสายการเมือง
3. เพื่อศึกษาเจาะลึกกรณีการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวในเรื่องการแจกเอกสารสิทธิปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หรือ ส.ป.ก. 4-01 ที่จังหวัดภูเก็ต

สมมติฐานการวิจัย

ประสบการณ์ในการเปิดประเด็นข่าวของผู้สื่อข่าวการเมือง ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้สื่อข่าว เช่น เพศ อายุ พื้นฐานการศึกษา สายงานประจำและประเภทสื่อที่สังกัด

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าวของผู้สื่อข่าวการเมือง สายทำเนียบรัฐบาลและรัฐสภา โดยวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสอบถามผู้สื่อข่าวสายการเมืองจากสื่อทุกประเภท คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสื่อพิเศษ เช่น สำนักข่าวต่างๆ โดยสุ่มเลือกจากผู้สื่อข่าวสายทำเนียบรัฐบาลและรัฐสภาทั้งสิ้น 99 คน รวมทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องในกรณีศึกษาการทำข่าวเกี่ยวกับ ส.ป.ก. 4-01 ที่จังหวัดภูเก็ต

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การเปิดประเด็นข่าว หมายถึง กระบวนการคิด การริเริ่ม การมองเห็นความเป็นข่าวด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วนำมาเปิดเผยต่อสาธารณะทางสื่อมวลชนเป็นคนแรก หรือการนำเสนอข่าวใดๆ เป็นคนแรก ฉบับแรกและข่าวนั้นมีคุณค่าข่าวทำให้สื่อมวลชนทั่วไปสนใจนำเสนอโดยต่อเนื่อง การเปิดประเด็นข่าวพิจารณาในเชิงปฏิบัติได้ในลักษณะต่อไปนี้

1. การคิดหรือมองเห็นประเด็นที่น่าจะเป็นข่าว แล้วหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ นำเสนอในรูปของข่าวเป็นคนแรก ฉบับแรกจนกลายเป็นวาระหรือหัวข้อข่าวสำคัญ (agenda) ของสาธารณะขึ้นมา
2. การสัมภาษณ์หรือตั้งคำถามกับแหล่งข่าวเป็นคนแรกในเรื่องที่ไม่เคยเป็นข่าวจนกลายเป็นข่าวและเป็นที่น่าสนใจของสื่อมวลชนและประชาชนผู้รับข่าวสาร

กระบวนการทำข่าว หมายถึง กระบวนการสะท้อนภาพความเป็นจริงในสังคมทางสื่อมวลชนของผู้สื่อข่าว ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนของการผลิตข่าวหรือกระบวนการรวบรวมข้อมูล จนกระทั่งเป็นการรายงานข่าวทางสื่อมวลชน ซึ่งเริ่มด้วย

1. การเฝ้าสังเกต ตรวจสอบเหตุการณ์และสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ ไป
2. การพิจารณาวินิจฉัยความเป็นข่าว
3. การค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ
4. การเขียนเรียบเรียง

5. การพิจารณาคัดเลือกและตกแต่งปรับปรุงจากกองบรรณาธิการ

6. การรายงานเป็นข่าวในสื่อมวลชน

ผู้สื่อข่าวสายการเมือง หมายถึง ผู้สื่อข่าวที่ประจำอยู่ทำเนียบรัฐบาลและรัฐสภา ทั้งสื่อประเภท โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสื่อพิเศษ เช่น สำนักข่าวและสื่อออนไลน์ ทุกสังกัด ซึ่งทำหน้าที่ให้ความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนในด้านที่เกี่ยวข้องกับการเมือง คอยสอดส่องดูแลการทำงานของหน่วยงานของรัฐบาล นักการเมือง ผู้บริหารประเทศ และรายงานเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นให้สาธารณชนได้รับทราบโดยต่อเนื่อง

แหล่งข่าว หมายถึง แหล่งที่มาของข่าว ข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างๆ ทั้งที่เป็นบุคคล เอกสารข้อมูล สถานที่และอื่นๆ ที่สามารถให้ข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการนำเสนอข่าวการเมือง ทั้งนี้สามารถแบ่งเป็น

- แหล่งข่าวประเภทบุคคล คือ เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น นักการเมือง , ข้าราชการประจำ , ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์ , ผู้ที่รู้เห็นในเหตุการณ์ , ผู้ที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง , ผู้ที่ได้รับผลกระทบกับเหตุการณ์นั้น ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เป็นต้น

- แหล่งข่าวประเภทเอกสาร ข้อมูล คือ เอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สามารถยืนยันความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องในเหตุการณ์ข่าวนั้นๆ ได้ เช่น ใบเสร็จรับเงิน , เช็คนาคา , หนังสือคำสั่งจากหน่วยงานต่าง ๆ , ระเบียบข้อบังคับ , กฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารสิ่งพิมพ์และบันทึกอื่นๆ เป็นต้น

- แหล่งข่าวประเภทสถานที่ คือ สถานที่เกิดเหตุการณ์สามารถระบุลงในรายละเอียดของข่าวได้ เช่น สถานที่ราชการ ที่จัดประชุมสัมมนา หน่วยงานต่าง ๆ

นโยบายขององค์กรในการเสนอข่าว หมายถึง แนวทางที่กองบรรณาธิการข่าวกำหนดขึ้น เพื่อให้การเสนอข่าวและเนื้อหาอื่นๆ ของสื่อต่างๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยนโยบายดังกล่าวอาจเป็นประเพณีปฏิบัติหรืออาจมีเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้บุคลากรในห้องข่าวใช้เป็นกรอบปฏิบัติงาน

ลักษณะของการนิยามข่าว หมายถึง การวินิจฉัยความเป็นข่าวโดยอาศัยประสบการณ์และความคิดเห็นของผู้สื่อข่าวเอง หรือพิจารณาจากนโยบายขององค์กรประกอบกับเกณฑ์การพิจารณาความเป็นข่าวซึ่งมักจะเป็นไปตามลักษณะขององค์ประกอบหรือคุณค่าข่าวในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ความสด ความใหม่ของเนื้อหาข่าว
2. ความน่าสนใจต่อผู้อ่าน
3. ความสำคัญและผลกระทบต่อสังคม ต่อผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ชมมากเพียงใด

ปัจจัยส่งเสริมการเปิดประเด็นข่าว หมายถึง สิ่งที่เข้ามาสนับสนุนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อันจะทำให้ผู้สื่อข่าวสามารถเปิดประเด็นข่าวใหม่ๆ ได้ หรือทำได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้นหรือทำให้ประเด็นข่าวนั้นสมบูรณ์มีคุณภาพ เช่น คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้สื่อข่าว , การให้ความร่วมมือของแหล่งข่าว , เอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง , การประสานงานและบริหารงานข่าวที่ดี , นโยบายขององค์กรที่มีความชัดเจนประสบการณ์ของผู้สื่อข่าว , แรงจูงใจ และสถานการณ์ที่เอื้ออำนวย เป็นต้น

ปัจจัยอุปสรรคในการเปิดประเด็นข่าว หมายถึง สิ่งที่เข้ามาขัดขวางการเปิดประเด็นข่าวหรือ ทำให้การเปิดประเด็นข่าวนั้นๆ ทำได้ยากขึ้น อันจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเปิดประเด็นข่าว เช่น อุปสรรคการทำงานไม่มีประสิทธิภาพ อิทธิพลของกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์ ความลำเอียงความอคติ จำนวนบุคลากร การขาดแรงจูงใจต่างๆ การเลี้ยงภัย เป็นต้น

คุณลักษณะของผู้สื่อข่าว หมายถึง ลักษณะส่วนตัวของผู้สื่อข่าว ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเปิดประเด็นข่าวได้ เช่น เพศ , อายุ , การศึกษา , สื่อที่สังกัด , ประสบการณ์ทางวิชาชีพ ด้านสื่อสารมวลชน เป็นต้น

ประสบการณ์ของผู้สื่อข่าว หมายถึง การผ่านหรือการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับสื่อสารมวลชนในอดีต ที่จะส่งผลกระทบต่อ การเปิดประเด็นข่าวได้ เช่น การผ่านการฝึกอบรม ดูงาน , ลักษณะการทำงานด้านสื่อสารมวลชนที่ผ่านมา , ระยะเวลาในการทำงาน เป็นต้น

ประสบการณ์ในการเปิดประเด็นข่าว หมายถึง การเคยหรือไม่เคยในการเปิดประเด็นข่าวของผู้สื่อข่าว นับตั้งแต่เริ่มทำงานด้านข่าวเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงกระบวนการในการเปิดประเด็นข่าว และกระบวนการทำข่าว รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดประเด็นข่าวและกระบวนการทำข่าว จากการศึกษาวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคลากรด้านสื่อสารมวลชน เช่น คุณภาพของผู้สื่อข่าวและทีมงานข่าว ทั้งยังสามารถนำไปพัฒนาวัฒนธรรมของการทำข่าวในวงการสื่อสารมวลชนให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับสภาวะสังคมข่าวสารในปัจจุบันยิ่งขึ้นด้วย รวมทั้งจะทำให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการวารสารศาสตร์ในกระบวนการผลิตข่าวและคัดเลือก กลั่นกรองข่าวสู่ผู้รับสาร